

HERMENEVS

9e JAARGANG, AFL. 4 — 15 DECEMBER 1936

Vota Nostra

Die VII m. Jan. a. MCMXXXVII.

Festo splendeat fulgore,
Suo rideat nitore

Nobis Sol Arausicus!

Nuptias iam celebrabit
Iulianae et sacrabit

Dies hic laetificus.

Omnes tecum dum laetamur,
Laeta omnia precamur

Tibi, Virgo Regia,

Quae sequare Wilhelminae,
Augustissimae Reginae,

Inclyta vestigia.

Velit Deus sit beatum,

Faustum, felix, fortunatum

Tuum matrimonium.

Fides Ille sit et scutum,

Et tuarum sit virtutum

Meritum praeconium!

Surgit lucida imago,

Illustrissima propago

Sancti Patris Patriae:

Ecce generis auctorem,

Libertatis conditorem

Nostrae iam Neerlandiae!

Quot labores anculabat,

Dum tranquillus usque stabat

Undis saevientibus!

Sic Nassovica solennis

Perstet domus et perennis

Saeculis volventibus!

Ave, Juliana, ave,

Semper gentis tu Batavae

Amor ac deliciae!

P. H. D.

Het Vergiliaanse droomverschijnings- motief bij Vondel

Aeneas, door de wil der Goden uit het brandende Troje gevlucht, is voorbestemd een nieuw rijk te stichten in Italië. Vele moeilijkheden ontmoet hij op zijn tocht; menig jaar moet hij op zee, langs alle kusten, omzwerven en tal van gevaren het hoofd bieden, maar hogere machten waken over hem: hem verschijnen herhaaldelijk goden en schimmen van dierbare afgestorvenen, nu om hem op te beuren en moed in te spreken, dan om hem te waarschuwen en te vermanen, een andermaal om den held raad en bijstand te verlenen. Het is onnodig ze hier alle te noemen, laat ik alleen die vermelden,

welke in dit verband van belang zijn. Achtereenvolgens vertonen zich dan aan hem de schim van den gedoden Hector, van zijn gemalin Creüsa, de Laren en Penaten, Mercurius, de schim van zijn vader Anchises en ten slotte de stroomgod, vader Tiberinus. In de grote meerderheid dezer gevallen verschijnen ze in de nacht, als Aeneas slaapt of mst tracht te vinden; grotendeels zijn het dus droomverschijningen.¹

Dergelijke droomverschijningen komen ook in Vondels werken herhaaldelijk voor, en wel is soms, terloops, verwantschap met het Vergiliaanse droomverschijningsmotief geconstateerd, maar een samenvattende, op vergelijking van het voornaamste materiaal berustende behandeling, is nimmer geschied. Toch loont zij m. i. de moeite, omdat daaruit zal blijken, welk een grote rol dit motief speelt in het werk van Vondel, die Vergilius door en door kende en meer dan welken poëet ook der Oudheid bewonderde. Pat het in de eerste plaats wel Vergilius, en niet bijv. Seneca of een ander Latijns dichter is, dien Vondel hier navolgt, zal in het volgende overzicht duidelijk aan het licht komen.²

Het komt mij gewenst voor te beginnen met een ontleding van het droomverschijningsmotief — de naam is, zoals ik reeds opmerkte, niet voor alle gevallen geheel juist — dat bij Vergilius uit verschillende elementen bestaat, dat men dus schematisch kan voorstellen. Alleen is daarbij te bedenken, dat de situatie bij de verschillende verschijningen steeds weer anders en in verband daarmee het aantal en de volgorde der elementen niet constant is. Bovendien eist de situatie nu eens de volle nadruk op het éne, dan op het andere element en wordt, in verband daarmee, hier het éne, daar het andere breder uitgewerkt. Enkele voorbeelden uit de Aeneïs, die te zomen. wel alle elementen bevatten, ten dele overeenstemming in vorm en woordkeus en een betrekkelijke regelmaat in volgorde laten constateren, haal ik hier aan met cursivering van het voor ons doel belangrijkste. Daarop volgt dan het schema.³

¹ De naam past o. a. niet voor de verschijning van Creüsa, maar in aard en wezen wijkt haar verschijning aan Aeneas niet af van de andere hier besproken gevallen; evenmin is bij de nachtelijke verschijningen van essentieel belang, of Aeneas al dan niet de slaap heeft gevonden: ik moge korthedshalve de naam droomverschijning voor al de hier behandelde gevallen gebruiken.

² Welke verwantschap Vergilius en andere dichters der Oudheid met betrekking tot dit motief vertonen, welke elementen aan Griekse schrijvers (Homerus) ontleend (kunnen) zijn, mag ik onbesproken laten.

³ Het leek mij nuttig aan de voet van de bladzijde Vondels prozavertaling te geven van de aangehaalde fragmenten.

Aen. II (vs. 768—773 en 787—791),¹ verschijning en voorspelling van Creüsa:

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius *umbra Creusae*
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
(*obstipui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit*);
tum sic adfari et curas his demere dictis:

.
haec ubi dicta dedit, *lacrimantem et multa volentem*
dicere deseruit tenuousque recessit in auras.
ter conatus ibi collo dare bracchia circum;
ter frustra comprehensa manus effugit imago
*par levibus ventis volucrique simillima somno*²

Aen. V, vs. 718 vlg. (den held verschijnt de schim van zijn vader Anchises):

Talibus incensus dictis senioris amici
tum vero *in curas animo diducitur omnis.*
et *nox atra* polum bigis subvecta tenebat:
visa dehinc caelo facies delapsa parentis
Anchisae subito talis effundere voces:
„*nate*

dixerat et *tenuis fugit ceu fumus in auras.*
Aeneas „quo deinde ruis, quo proripis?” inquit
„quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?”
haec memorans³

¹ Mijn aanhalingen stammen uit de *Aeneïs*-uitgave van Dr. J. van der Vliet, herzien door Dr. M. Th. Hillen (Leiden, 1930). —Vgl. noot 1, blz. 50.

² Vondels *Eneas*, Het tweede Boeck (Vondel-uitgave van de W. B., Dl. VI, blz. 476, r. 801): Terwijl ick haer aldus zocht, en al razende, zonder ophouden, huis in, huis uit, door de stadt liep, verscheen my Kreüzes onueluckige geest en gedaente zelf, grooter van gestaltenisse, dan ickze gekent hadde. Iek stont verbaest, mijn hair te bergh, en kon geen geluit slaen. Toen sprackze my dus aen, en benam my de zorge met deze woorden: Toenze dit gezeyt hadde, verlietze my, die vast weende, en noch veel zeggen wou, en zy verdween in de dunne lucht. Driewerf pooghde ick toen haer t' omhelzen: driewerf greep ick vergeefs naer beuren geest die my, gelijk een lichte wint en vlugge slaep, ontglipte.

³ Vondels *Eneas* V, r. 771 (Vondel-uitgave, Dl. VI, blz. 660): Eneas verquickte om die rede van zijnen ouden vrient. Maer sedert werden zijn zinnen van allerhande gedachten herwaert en derwaert geruckt: en toen de nacht op hare slede, van twee paerden voortgetrocken, door den duisteren hemel glescheen zijn vader Anchises geest haestigh van boven nederdalende, hem aldus aen te spreken: mijn zoon Zoo sprack hy, en verstoof, gelijk roock, in de dunne lucht. Eneas riep: waer streeft ghy hene? waer blijft ghy? wien vlucht ghy? of wie belet u ons t' omhelzen?

Aeneis VIII (vs. 18—36), de stroomgod Tiberinus verschijnt Aeneas:

Talia per Latium, quae Laomedontius heros
 cuncta videns *magno curarum fluctuat aestu*
atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc
in partisque rapit varias perque omnia versat,

.

nox erat, et terras animalia fessa pev omnis,
alituum pecudumque genus, sopor altus habebat,
 cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe
 Aeneas tristi *turbatus pectora bello*
 procnbuit seramque dedit per membra quietem.
 huic *deus ipse loci fluvio Tiberinus* amoeno
 populeas inter senior se attollere frondes
visus (eum tenuis glanco velabat amictu).
 carbasus, et crinis umbrosa tegebat harundo),
 tum sic adfari et *curas his demere dictis:*
 „O sate gente deum¹

Tot besluit haal ik een passage aan uit *Aen.* IV (vs. 518—526), waar wel geen sprake is van een droomverschijning, maar enkele elementen daaruit op fraaie wijze behandeld en uitgewerkt worden. Het is de schildering van de wanhopige, in haar liefde bedrogen, Dido:

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
 corpora per terras, silvaeque et saeva quierant
 aquora, cum medio volvuntur sidera lapsu,
 cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque volucres,
 quaeque lacus late liquidos quaeque aspera dumis
 rura tenent, somno positae sub nocte silenti.

¹ Vondels *Eneas* VIII, r. 46 vgl. (Vondel-uitgave, Dl. VI, blz. 818): Dit gingk'er m Latium, om. De helt, Laomedons nakomelingk, dit altemael ziende, zoo liep hem het hoofd om van groote bekommelingen: zijn zinnen zwerden dan herwaert, dan derwaert; hy had veelerhande bedenckingen, en overwoegli al wat hem voorquam Het was nacht, en vee en vogel lagh, over al het velt uit vermoeitheit, van eenen diepen slaep bevangen; wanneer vader Eneas, in zijn gemoedt om den droevigen oorloogh ontstelt, zich op den kouden oever, onder den blaeuwen hemel, had uitgestreckt, en ten lange leste in slaep geraeckte. Tyberijn, d'oude Stroomgodt zelf, scheen uit het genoeghelijcke water, tusschen de populieren, voor hem op te borlen, en was bekleet met dun waterblaeuw linnen, en beschaduwde zijn hair met riet. Daer na begost hy hem aen te spreken, en aldus van zorgen t' ontlasten: o goddelijcke afkomst

at non infelix animi Phoenissa, nec umquam
 solvitur in somnos oculisve aut pectore noetem
 accipit¹

Hier volgt nu het schema: A. *Het is nacht*; nadere tijdsbepalingen en schilderende omschrijvingen vindt men o. a. *Aen.* II, 266; V, 720; IV, 518—520—B. Al het geschapene, mens en dier, geniet een verkwikkende slaap en rust uit van de zorgen en vermoeienissen van de afgelopen dag; *alleen Aeneas*, gekweld door bekommering, *tracht vergeefs die rust te vinden*, of vindt ze eerst ten langen leste. In VIII, 18 vig., waar men een brede uitwerking vindt van dit element B (evenals in IV, 521 vlg.), verdient aandacht de verbinding *alatum pecudumque genus* (*pecudes pictaeque volucres* in IV, 521), welke woorden Vondel weer geeft met het allitererende *vee of vogel* — C. *Een geest of god verschijnt*, spreekt Aeneas toe, en geeft hem raad, bemoediging en troost, of waarschuwt hem — D. *De schim vervliegt als dunne rook* (terwijl Aeneas vergeefs tracht haar vast te houden, of nog te omhelzen, en nog veel te zeggen heeft) — E. *De held blijft alleen achter*, soms bemoedigd, soms bedroefd of ontsteld: de haren rijzen hem te berge, de stem stokt in zijn keel, het koude zweet breekt hem uit. Een enkele maal wordt de indruk die de verschijning op Aeneas maakt, reeds ten dele aan het begin geschilderd (II, 771); aan het slot volgt dan de beschrijving van de stemming waarin hij achterblijft (II, 787—791; zie ook III, 175; IV, 275—76 en vgl. VI, 699—701).

Ik kom nu tot Vondel die de gehele Vergilius in proza heeft vertaald en daarna zijn prozavertaling in rijm en maat heeft gebracht, die reeds lang vóór zijn prozavertaling (1646) in zijn werk citaten en vertalingen uit Vergilius opneemt. Van zijn jeugd tot zijn ouderdom heeft hij een gelukkig gebruik gemaakt van datgene wat hij in Vergilius bewonderde. Dat daartoe ook dit droomverschijningsmotief behoorde, zal blijken. Na de voorafgaande bespreking en ont-

¹ Vondels *Eneas* IV, z. 601 (Vondeluitgave, Dl. VI, blz. 588): Het was midnacht: de starren over de Noortlijn aen den hemel gestegen, begosten weder te dalen; de vermoeide slapen gerust, de geheele weerelt door: bosschen nochte baren ruischten: al het lant zweegh, en vee en vogel, en wat zich in plassen en meeren houdt, of in scherpe heggen en ruigte nestelt, lagen zorgeloos en stil, by nacht op hun gemack en slapen, en hadden alle bekommeringe en zwarigheid vergeten; behalve d'ongeluckige Dido alleen, die niet eenen oogenblick kon sluimeren, en geen vaeck in haere oogen, geen rust in haer gemoedt vernam

leding kunnen nu de hier volgende omhalingen grotendeels voor zich zelf spreken. Ik behandel de plaatsen in chronologische volgorde.

Het eerste voorbeeld is misschien tegelijk het merkwaardigste: het illustreert duidelijk, hoe Vondel reeds vergilianiseert, voor hij nog Vergilius in het oorspronkelijk kon lezen.¹

Het tweede „deel” (bedrijf) van het *Pascha* (1610) begint met een rede van Pharao, den Koning, die zijn droomverbeelding verhaalt aan de „Droombedieders ende Toovenaers”:

Den laetst gheleden nacht (wat hoof ick my te veynsen)
 Heeft my belemmert swaer met veelderley ghepeynsen,
 Ghelijc de groote kroon ghemeynelijc aenkleeft
 De zorgh, die altijdts met veel zorghen om ons sweeft,
 De zorg, die s' Koninckx hoeft met heuren swerm verduyselt,
 En met een sterck gheblas steeds in syn ooren suyselt.
 Wanneer de schaduw valt, en dat het sterflijk Dal
 Snachts vleughelen bespreekt, zoo slaept den grooten Al.
 De Son in Thetis schoot, t' ghedierte met vennacken
 In syne holen rust, t' ghevoghelt inde tacken
 Syn vlercken hanghen laet: maer s' Koninckx Majesteyt
 Doch nimmer rust omhelst, off zoo hy werf verleyt
 Door eenen zachten slaep, en d'ooghen komt te sluyten,
 Zoo waect syn zorghe noch, en sluyt syn ruste bnyten,
 Als hy int bedde swemt in Lethes stillen stroom,
 Sijn zorghen werden ijl verkeert in eenen droom.
 My docht in mynen slaep ick op den grooten wagh
 Werf lanck het roode Meyrs schuymzandich strant gedragen
 In volle wapening (vs. 733—751).

Men herkent in deze inleiding tot Pharao's droomverbeelding — waarvoor in het Oude Testament geen aanknopingspunt is te vinden — gemakkelijk verschillende elementen uit het hierboven besproken motief. Het is verskunst van den jongen Vondel, die nog niet ontwassen is aan de Brabantse rederijkerskringen, die nog geen Latijn kent, maar toch de Oudtestamentische geschiedenis in de sfeer van Vergilius brengt; hij schrijft hier onmiskenbaar in Vergiuaanse stijl, hij moet den Poëet, die later zijn „Parnasheilig” zou

¹ Vergelijk hierbij de fijn-geschreven Cultuur-beschouwende Inleiding tot Vondels spelen door C. R. de Klerk in Deel V van de Vondel-uitgave der W. B., blz. 55 vlg.

worden, reeds gelezen en gekend hebben, waarschijnlijk wel door een Franse vertaling.¹

Vondels *Geboortklock* (1626) zit vol van herinneringen aan Vergilius; de verzen 211 vgl., die een droomverschijning schilderen van Frederik Hendriks gemalin, laat ik rusten, al is ook hier Vergilius-invloed niet twijfelachtig, om iets langer te kunnen stilstaan bij vs. 867 vlg., waar Urania verschijnt aan Frederik Hendrik, sluimerend aan de oever van de Oude Rijn. Stellig heeft Vondel hier voor de geest gestaan *Aen.* VIII, vs. 18 vlg. (het hierboven aangehaalde fragment): Aeneas slaapt aan de Tiberkant in de open lucht en vader Tiberinus vertoont zich aan hem in de droom. Men oordele:

Maer soo Prins Frederick, vermoeyt van hartejaght,
 Diep in den avondstond, lagh van den slaep verkracht,
 Op ouden Rijnkaut, nau bewaect van rieckende honden;
 En dat zijn pagie had 's paerds teugel vast gebonden
 Aen bladerigen wilg, die over 't water hing;
 Waer in zich bevend lof en maenlicht spieglen ging:
 Genaeckte hem een godin, die sedigh voor hem buckte.
 Eene ope starrekroon het blinckende hoofdhair drukte:
 't Weick nedervloeyende, als een vierige komeet,
 Den rug ten hielen toe met krunckelgolven kleed

Vervolgens noem ik de Verovering van Grol (1627), waaruit ik aanhaal vs. 45—55:

't Was duyster, en het hof na 'et woelen overrompelt
 Van vaeck, gerust lagh in vergetelheyd gedompelt;
 En vee en vogel sweegh in 't midden van den nacht;
 Door eenen diepen slaep betoovert en verkracht:
 Wanneer Prins Henrick docht, dat voor sijn' bedste nader
 En nader quam de geest van wylen sijnen Vader.

Men herkent hier zonder moeite enige der boven besproken elementen. Verschillende regels uit het vervolg meen ik, o. a. vs. 72 vlg., doen vermoeden dat Vondel hier wel in de eerste plaats onder invloed staat van *Aen.* II, 266 vlg. (Hector's geest bezoekt den slapenden Aeneas), maar — hij heeft alle elementen van Vergili-

¹ Vergelijk de hierboven aangehaalde studie van De Klerk; Te Winkel, *Ontwikkelingsgang III*, blz. 266. De Aeneïs was in 1556 vertaald door een Brabantse rederijker, Cornelis van Ghistele; van hem is geen merkbare invloed op Vondel uitgegaan. — In het *Pascha* zijn meer reminiscensen aan Vergilius aan te wijzen.

us' droommotief steeds weer zonder moeite tot zijn beschikking en combineert ze naar welgevallen, al naar de situatie vereist.¹

De droomverschijning van Badeloch in de *Gijsbreght van Aemstel* (1637) behoeft nauwelijks vermelding: de grote invloed van *Aeneis* II op dit treurspel is reeds meermalen aangetoond. Ik haal hier alleen aan vs. 815—823, die de toestand schilderen, waarin Badeloch achterblijft:

Gedenck eens, weick een schrick mijn slaeprigh hart beving.
 Mijn hair dat rees te bergh, en aan een yeder hing
 Een druppel nats: het zweet begon my uit te breecken.
 Mijn lijf werd kil als ys. ick wou, en kon niet spreecken,
 En schoot uit mijnen droom, al bevende en be vreest,
 Greep toe, en zocht vergeefs t' omhelzen haeren geest,
 Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uit mijn oogen,
 En liet my heel verbaest, en van het spoock bedrogen.

De gelijkenis met de hierboven aangehaalde verzen uit Aen, II (vs. 768—773 en 787—791) valt onmiddellijk op. Daarentegen heeft een droomverschijning uit de *Maeghden* (1639), vs. 195 vlg. nauwelijks iets meer dan algemene trekken met Vergilius gemeen.²

Een gelukkig gebruik van het droom verschijningsmotief maakt Vondel in enkele zijner bruiloftsgedichten. Als voorbeeld kies ik liet gedicht *Ter Bruilofte van Peter van Heimbach* (1659). Den minnaar verschijnt de geest van zijn overleden vader, die zijn vreugde uitspreekt over de huwelijksplannen van den zoon (vs. 55 vlg.):

De midnacht, die de verf der zichtbre dingen
 Miverft, en streelt wat van bekommelingen
 En arrebeit en zweet leght afgeslooft,
 Stout met haar slede³ in toppunt, boven 't hoofd

¹ Vondels beschrijving van de uit de onderwereld opdonderende Inquisitie (vs. 203 vlg. en 530 vlg.) toont invloed van de Alecto-verschijningen in de *Aeneis*.

² Ditzelfde geldt voor *Joseph in Dothan*, vs. 45 vlg. en *Peter en Pauwels*, vs. 762 vlg., al is de aanhef van de laatstgenoemde passage in zoverre opmerkelijk, dat hier naast Vergilius- ook Ovidius-invloed op te merken valt.

De fraaie regels:

De slaperige Nacht, van mankop overladen,
 Was ruim ten halven wege, en reedt met zachte raden,
 Die nimmer kraecken, sm en knickebollend neer,

doen denken aan Ovidius' *Metamorphosen*, Boek XI (Zie vs. 605 en 618 vlg.).

³ Zie voor de (*nacht*)slede o. a. Vondels *Eneas*-vertaling, Boek V, r. 771 vlg. (aangehaald op blz. 51—52, noot.).

Der weerelt, al de menschen, en de vogels,
 Beschaduw't van haere uitgespreide vlogels,
 Genoten rust, en loken d'oogen toe,
 Behalven hy, die, geen vryaedje moe,
 Bekommert om de liefste te behaegen,
 Op Nasoos trant, volharde in 't jammerklagen;
 Wanneer, zoo 't scheen, hem vaders geest verscheen
 Voor 't bedde

Hoe scheen de helt te leven!

Nu niet gestelt, als toen hy was vergeven
 Met helsch venijn, hem uit een goude schael
 Geschoncken [de vader van P. van Heimbach was verrader-
 lijk vergiftigd.]

Na de woorden van den vader volgt: .

Zoo sprack hy, en verdween aan ydel lucht,
 Gelijck een droom¹

Dat Vondel in *Joannes de Boetgezant* (1662), in boek IV, vs. 62 vlg., waar Apollion aan den aartspriester Kaïfas en aan koning Herodes in de slaap verschijnt, elementen gebruikt uit verschillende droomverschijningen bij Virgilius, heeft Van Lennep reeds aangewezen. Ik haal daarom alleen de beginpassage aan wegens de grote overeenkomst met mijn laatste citaat uit het bruiloftsdicht op Peter van Heimbach:

De slede van den nacht was door het starlicht velt
 Nu steil in top ge voert, en hing van wederzijden
 Gereet ten halven wege, om langsaem neer te glijden.
 Wat ademt lagh en sliep gerust, de rust stout vol.
 De vogels, in de haegh, de dieren, in hun hol,
 Eick loock zijne oogen. geen van allen onraet schroomde,
 Behalve Kaïfas d'aertspriester

Laat ik ten slotte nog vermelden dat zelfs in *Zungchin of Ondergang der Sineesche Heerschappye* (1667) Vergilius zich doet gelden. Als Hunguüs' „dootsche geest" aan keizerin Jasmijn verschenen is, verhaalt zij:

Wy greepen naer de schim, die droop door d'armen heen.²

¹ Men vergelijke verder *De Feest van Hillebrant Bentes en Katharine Baeck* (1639), vs. 15 vlg. en vooral 115—120; ook *Ter Bruilofte van Joan van Waveren en Debora de Blaeuw* (1658), o. a. vs. 84—89.

Vs. 580; de voorafgaande regels bevatten ook Vergilius-herinneringen.

Deze — niet volledige — opsomming zij voldoende om te bewijzen, hoe sterk Vondels kunst de invloed heeft ondergaan van den dichter, die hem boven alle poëten der Oudheid lief was. Men kan als bewijzen daarvoor verschillende andere Vergiliaanse beelden en motieven kiezen, die, als dit, telkens weer verschijnen. Dat ik het droom verschijningsmotief hier behandeld heb, vindt mede zijn oorzaak hierin, dat het mij de gelegenheid bood enkele fraaie voorbeelden te geven van Vondels telkens variërende vertaalkunst en van zijn adaptatievennogen. Onze classici zullen niet het oordeel onderschrijven dat Barlaeus velde over Vondels prozavertaling van Vergilius, nog wel tegenover Huygens, den man, aan wien Vondel zijn Vergilius had opgedragen: „Gy hebt” (schrijft Barlaeus) „Vondels Virgilius gelezen, of ten minste gezien, maar zonder leven, zonder mergh, en de lenden gebrooken. Indien hem Augustus las, hy zou deezen Maro niet van 't vier bevryden, ten zy dat gy, geleerde man, het anders verstaat”.

Tussen Vergilius en Vondel bestaat die diepe congenialiteit, die den enen kunstenaar in staat stelt de beelden en motieven van den ander zo in zich op te nemen en te verwerken, dat hij ze herschept tot eigen kunst.

Amsterdam.

A. A. VERDENIUS.

Horatius over de dichtkunst

I.

De rijpste werken van Horatius zijn ongetwijfeld de brieven in hexameters, met minder overmoedige losheid dan de iambi en sermones, maar met minder grandioos zelfbedwang dan de oden, geschreven tusschen het veertigste en het drieënvijftigste levensjaar, in een tijd van bezinning en overgang tusschen den drang der jeugd en de rust dei grijsheid.

Daartoe behoort ook de brief aan de twee nog jonge zoons van Cn. Calpurnius Piso, krijgskameraad van Horatius bij Philippi en consul in 23 v. Chr., hoewel dit geschrift waarschijnlijk afzonderlijk is uitgegeven en onder den titel „De arte poëtica liber” veelal gegolden heeft, en nog geldt, als een soort standaardwerk over de dichtkunst, waartoe het stellig niet bestemd was. Veeleer is het de waarschuwing van een vaderlijk vriend en erkend doch min of meer gedesillusionneerd dichter aan nauwelijks volwassen jongelui, die

met studentikoze bravoure zich tot leedwezen van hun achtenswaardigen vader bezondigden aan artistieke liefhebberijen in plaats van zich ijverig toe te leggen op het voorbereiden van hun maatschappelijke toekomst, zooals dat onder studenten meer voorkomt.

Citaten uit vanouds beroemde handboeken en herinneringen aan Atheensche colleges vormen hier het stramien voor sterk persoonlijke uitvallen, die soms zeker meer den dichter zelf of zijn publiek in het algemeen gelden dan de geadresseerden.

De eerste 72 verzen bevatten als kern een uiterst korte en ietwat laatdunkende samenvatting der vanzelfsprekende hoofdzaken van de inventio (πραγματικός τόπος), dispositio (τακτικός τόπος) en elocutio (λεκτικός τόπος), omlijst door een knetterend vuurwerk van toespelingen, die zelfs gevestigde reputaties en machtige autoriteiten niet sparen:

Stel, dat een schilder met een menschenhoofd
 een paardenek verbindt en bonte veeren
 op disparate ledematen plakt,
 een vrouwebuste op een visschestraart,
 zoudt jullie dan je lachen kunnen houden?
 Welnu, Pisonen, op zoo'n schilderij
 lijkt net een boek, dat rammelt als een droom
 en zich niet leiden laat door één idee.
 Schilders en dichters mogen toch altijd,
 zoo zegt men, alles wat hun hart begeert?
 Ja ja, die vrijheid gunnen wij elkaar;
 maar daarom hoeft nog water niet met vuur
 of duif met slang en wolf met lam te paren.
 Een grootsche opzet vol verhevenheid
 wordt later vaak met klatergoud versierd
 bij de beschrijving van een somber woud,
 een beekje kabbelend door de groene wei,
 Iris of Vader Rijn en ander moois,
 dat niet ter zake doet. Wanneer je 'n prent
 moet maken van een schipbreuk, geeft het niet,
 of je mooi molens schildert. Een bokaal
 is slecht geslaagd, als hij een trekpot lijkt.
 In één woord, wat je doet, houd voet bij stuk!
 Wij dichters off'ren dikwijls aan den schijn
 Om kort te schijnen worden wij verward.

Wie luchtig doen wil, wordt gewoonlijk flauw,
 en wie verheven doen wil, opgeschroefd.
 Laag bij den grond blijft, wie de stormen schuwet,
 en wie naar variatie streeft, die laat
 visch zwemmen in het bosch en vee in zee.
 “Een grove fout is overmaat van deugd.
 Ik ken een werkman, die zijn weerga zoekt
 in bronzen nagels en in bronzen haar,
 maar toch geen meester is, want een geheel
 kan hij niet maken. Zoo wil ik niet zijn,
 zoomin als poesmooi met een scheeven neus,
 want wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht.
 Een onderwerp, dat bij uw krachten past,
 begint daarmee en overweegt het lang.
 Wie goed gekozen heeft, die vindt vanzelf
 wel woorden en de juiste dispositie,
 wat hierop neerkomt, als ik 't goed begrijp,
 te zeggen, wat juist nu te zeggen is,
 en al de rest voorloopig uit te stellen.
 De toekomstdichter moet in woordenkeus
 heel fijngevoelig en voorzichtig zijn,
 liefst 't welbekende nieuwen glans verleen
 door onverwacht verband. Diepzinnigheid
 eischt echter soms een versch symbool, waarvan
 men in den pruijken tijd niet had gehoord.
 Nou ja, dat mag dan, met bescheidenheid.
 Neologismen gaan er 't beste in,
 als zij van verre lijken op het Frans.
 Maar waarom zou een dichter nu niet mogen,
 wat vroeger altijd mocht? Wat kijkt men zuur,
 als ik een stoutigheidje waag, terwijl
 Cato zoowel als Ennius de taal
 met heel wat nieuwe woorden heeft verrijkt?
 De Munt brengt toch elk jaar ook wel wat nieuws.
 Zooals jong loof elk jaar de bosschen tooit,
 en 't oude valt, zoo wijkt het oude woord
 voor 't nieuwe woord, dat straalt in bloei der jeugd.
 Een beeld van 't leven. Of de zee in 't land
 de vloot beschutting tegen stormen biedt,
 een koningswerk, of dat een waterplas

in vruchtbreu grond herschapen steden voedt,
of een rivier, tot bet'ren stroom bekeerd,
niet meer met onheil dreigt, 't moet al vergaan.
En zou de taal dan onvergankelijk zijn?
Veel oude woorden komen weer terug,
in onbruik raakt, wat thans en vogue is,
want woorden gelden door gebruik alleen.

Den Haag.

A. RUTGERS VAN DER LOEFF.
